

Ujabb adatok a zóki-kultúra elterjedéséhez.

Patay Pál nemrégén megjelent dolgozatában¹ részletesen foglalkozik a bronzkori kultúránkat kialakító tényezőkkel is. Ezek között egy fejezet-részt szentel a Vučedol-zóki-kultúra hazai emlékeinek is. Éles szemmel osztja be, vagy rekeszti ki azokat a leleteket, amelyek felfogása szerint beletartoznak e kultúrába, vagy amelyek más beosztást igényelnek. Fáradságot nem kímélő utánjárással állította össze annak a 18 lelőhelynek adatait, amelyeken, ha szórványos leletekkel is, de képviselve van ez a kultúra.

Bennünket a lelőhelyek közül most csupán azok érdekelnek, amelyek több-kevesebb joggal Szeged-környékieknek tekinthetők. De számottarthatnak érdeklődésünkre azok is, amelyek e kultúra tisztántúli elterjedését bizonyítják.

A felsorolt leletek közül érdekelnek elsősorban a csókai, hódmezővásárhelyi és szentesi, másodsorban a kecskeméti és debreceni leletek, amelyek annak a lehetőségét mutatják, hogy a zóki-kultúra anyagának további előfordulásával is számolnunk kell; esetleg olyan előfordulásával, amely már nem csupán szórványos anyagot és szórványos jelenségeket produkál, hanem — behatolva területünkre — még több joggal tekinthető későbbi formaalakítónak ott is, ahol eddig ilyennek nem látszott. Ennek igazolásához azonban a szórványos leletek nem elegendők.

A csókai², pusztaszeri³ és szentesi⁴ leletek a legközelebbi rokonságot mutatják, nemcsak a kultúra, de a forma tekintetében is. Talpas tálak ezek, amelyeknek formája nem új s amelyeknek messze visszanyúló előzményei legrégibb neolitikus kultúránkba, a Kőrös-kultúrába vezetnek. Ez a megállapítás természetesen egyéb összefüggést nem bizonyít s egyáltalában nem érinti azt a rokonságot, amelyet a laibachi s ezzel rokon kultúrákkal már régen megállapítottak. Ugyan-

¹ Kerai bronzkori kultúrák Magyarországon. *Dissertationes Pannonicae*. Ser. II. No. 13. 1938. 103 l.

² *Corpus Vasorum Antiquorum*. Yougoslavie. Fasc. 3. Pl. 13: 11. Itt jegyezzük meg, hogy a szegedi múzeumnak a csókai Kremenjákról származó tiszai-kultúrába tartozó anyagában is van egy zóki-kultúrába tartozó, más típusú töredék.

³ Patay i. m. II. tábla 1.

⁴ U. o. II. 2.

ilyeneknek jelzi Patay a kecskeméti és debreceni darabokat is és valamennyit szimbólikus jelentőségű dísz tárgynak véli.⁵

A Hódmezővásárhely-solt-paléi szórványos leletről részletesebben nem szól, de jelzi, hogy ez is a talpas edények csoportjába tartozik. Minthogy ezek a leletek ezidőszereint az egyetem gyűjteményében vannak, róluk a következőkben számolhatunk be.

A solt-paléi Égető Bálint-féle földön kerültek elő, szórványos leletek közt, amelyeket az ásatás alkalmával sehova sem lehetett beosztani. Ezek a szórványos leletek nemcsak a telepen általánosan meglévő tiszai-kultúra és különböző periodusú bronzkor cserepeit képviselik, hanem a badeni-kultúrában otthonos, jellegzetes darabokat is. A Patay által hivatkozott jellemző táltöredékek kétségtelenül a zóki-kultúra emlékei (1. kép: 2., 3., 5–9.), de idetartozhatnak azok az itt talált durva darabok is, amelyek badeni anyaggal együtt is elő szoktak fordulni. Nem a kétségtelenül megállapítható badeni darabokra gondolunk, amelyek szép számmal fordultak elő ezen a telepen, hanem azokra a nagyobb méretű edényekre, illetőleg töredékeikre, amelyek apró, bevágott párhuzamos vonalakkal vannak tagolva, erősen domborodó rátett díszítéseiken.

Tál töredék nemcsak a Solt-Palében, hanem a vele határos Szakálháton is előfordult (1. kép: 1.). Az Égető Bálint-féle föld közelében lévő Nagy Sándor-féle földön találtuk, amelyet csupán a régi szegediút választ el emettől. Ezt a földet viszont csak egy keskeny dűlőút választja el a Diószegi Imre földjétől, amelynek, a dűlővel határos részében feltárt gödreiben is találtunk figyelemreméltó leleteket.

Ezeket a leleteket azonban mindaddig nem méltathattuk eléggé s az előfordult anyagot nem értékelhettük kellőleg, míg egy más helyen előfordult zárt lelet (sír?) kétségtelenül összetartozó anyaga erre biztos támpontot nem adott.

Már eleve is megmondhatjuk, hogy ez a lelet a Makó határában lévő Vörös-kereszt melletti területen került elő, ahol Párducz Mihály végezte az ásatásokat. Ennek a leletnek anyagát lejjebb fogjuk tüzetesen ismertetni.

Itt most vissza kell térnünk azokra a leletekre, amelyek az Égető Bálint földjén feltárt 13. gödörben és a Diószegi Imre földjén feltárt 7. gödörben kerültek elő. Meg kell mondanunk, hogy ezeket az edényeket, annak idején hibás analógia alapján, a hallstatti-korba tartozóknak véltük. Ezt pedig a makói hiteles lelet most már teljesen kizárja.⁶

A Diószegi-földön lévő 7. gödör mélysége 150, átmérője 150×125 cm. Alakja szabálytalan. Anyagában nagyon különböző edényeket és töredékeket találtunk. Egy részük rendkívül durva kidolgozású, más részük igen finom. A rekonstruálható edények a következők:

a. Edényke. (2. kép: 4.) Profilált feneke, csonkakúpos alsórésze,

⁵ U. o. 23 l.

⁶ Lásd: Dolgozatok, 1937, 62. l.

négy bütyökkel díszített, élesen kiugró öblösödése s kissé kihajló szájpereme van. Színe szürke. M. 4.5, sz. és ö. 4.8, f. 3 cm.

b. Tál. (2. kép: 2.) Lapos fenékkal, kissé bevágott szájjal, hosszúságos bütyökfüllel az öblösödésen. Fekete színű. M. 5.5, sz. 18, f. 8 cm. Maga az edény nincs ugyan meg a vučedoli anyagban, de a száj-képződésnek tökéletes analógiáit egy lapos tálról⁷ és egy kétfülű fazékról⁸ ismerjük.

c. Fazék. (2. kép: 5.) Csak a fele része volt rekonstruálható. Kivitele elég durva. Határozottan tagolt nyaka van. Erősen kiöblösödik. Színe sárgás. M. 13 cm.

d. Csésze. (2. kép: 7.) Feneke hiányzik. Közepén ívesen öblösö-

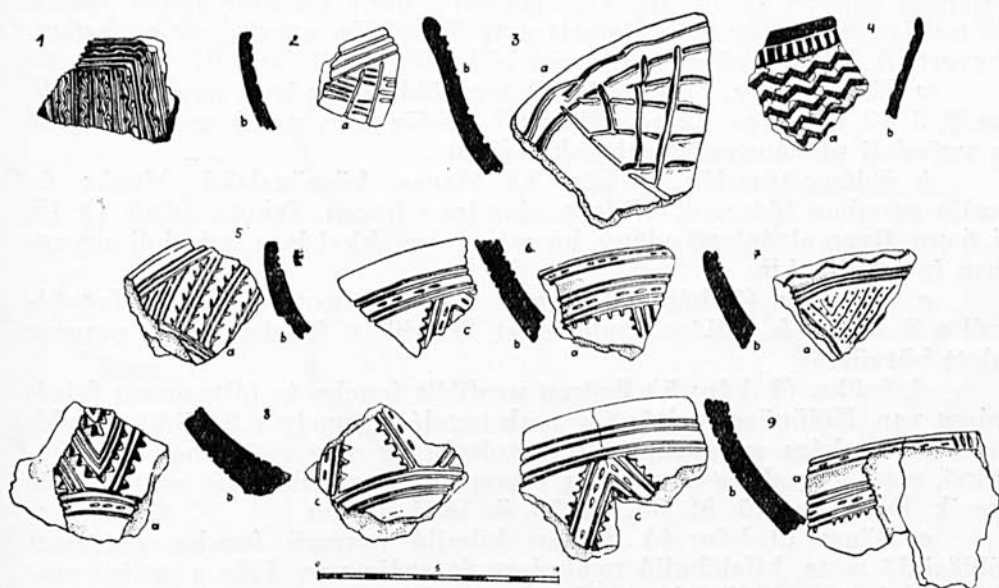

Abb. 1. kép.

dik. Szájpereme erősen behúzott nyaki rész után, kissé szögösen illeszkedik a testhez. A perem alatt egy száraival lefelé forduló félkör alakú domború rátét díszíti. Alakja félhold. Fekete színű. Valószínű magassága 6.5, sz. 13, ö. 17 cm. F. nem mérhető.

e. Edénytöredék. (2. kép: 3.) Csak az alsó része van meg. Felső-része és szája hiányzik. Az alsórész csónkakúpos, a fenék jól profilált. A letört felsőrész alatt bemélyedő, körbefutó vonal tagolja. Fekete színű. Ö. 14.5, f. 7.3 cm.

f. Bögre. (2. kép: 1.) Erős öblösödésbe átmenő csónkakúpos alsó-résszel, ívelt nyakkal és kissé kihajló peremmel. Valószínűleg füles

⁷ Corpus Vasorum Antiquorum, Yougoslavie. Fasc. 1. Pl. 7:7.

⁸ U. o. Pl. 2:3.

edény volt; ez azonban a jólkiegészíthető töredékből határozottan meg nem állapítható. M. 10, sz. 10, ö. 13, f. 6.4 cm.

g. Bögre. (2. kép: 6.) Az előbbihez hasonló, de arányaiban, a méretek egyezése ellenére is eltérő alak. M. 10, sz. 10, ö. 13, f. 8 cm.

A két utóbbi edény közeláll egy vučedoli⁹ füles példányhoz, ami valószínűsíti, hogy ezeknek is volt füle.

A gödörből előkerült edénytöredékek között is egy- és többszörös bütyökfülek, erősen tagoltnyakú szájtöredékek vannak, amelyek tökéletesen hozzásimulnak az itt ismertetett edények típusaihoz.¹⁰

Az Égető Bálint földjén feltárt 13. gödör szabálytalan alakú. Szájátmérője 148×105, fenékmérője 104×42. cm. Mélysége 240. cm. Anyaga nagyon különböző kidolgozású s mint azt már annak idején is megjegyeztük, az előbb ismertetett 7. gödör anyagával egyezően, kevert. A következő anyag került ki belőle:

a. Füles edény. (3. kép: 2.) Erősen öblösödő; ívelt nyakkal. M. 9, sz. 9, ö. 12, f. 5.5 cm. Ez az edény a 7. gödör f. és g. edényeivel együtt a vučedoli példánnyal¹¹ tart rokonságot.

b. Edény töredék. (3. kép: 3.) Magas, köcsögalakú. Nyaka és szája azonban hiányzik. Kidolgozása igen finom. Fekete színű. Ö. 15, f. 6 cm. Ilyen alsórészes edény, ha más arányokkal is, a vučedoli anyagban is található.¹²

c. Tálacska. (3. kép: 1.) Pereme alatt behúzott nyakkal. Nagyjából a 7. gödör b. táljára emlékeztet. Profilált feneke van s pereme alatt bütyök.

d. Szilke. (3. kép: 5.) Erősen profilált feneke és jóltagozott felsőrésze van. Különösen feltűnő a nyak tagolása, amely a 7. gödör c. edényének nyakára emlékeztet. A tagoltság itt még erősebben szembe-tűnő, mert a nyak egyenesebb s közvetlenül az öblösödés után következik. Fekete színű. M. 8.5, sz. 14, ö. 16, f. 10 cm.

e. Bögre. (3. kép: 4.) Erősen kihajló peremű feneke, magasan öblösödő teste, kifeléhajló nyakrésze és szája van. Füle a szájperemből indul és az öblösödésen illeszkedik. Itt még három bütyök is díszíti. Világos szürke színű. M. 6.6, sz. 6.6, f. 5 cm.

Ebben a gödörben szájtöredékeken kívül, bütyökfülek és csavartszélű tál töredékek is voltak, amelyek a badeni telepre is jellemzőek.¹³

A telepről kikerült szórványos leletek közül egy magas tál (4. kép: 4.) és egy tagoltnyakú fazék (4. kép: 1.) töredék érdemelnek említést. Az előbbi behúzottnyakú, vörösszínű és egész felületén finom seprődísz van. Ehhez hasonló a fazéktöredék díszítése is.

A két gödör itt ismertetett edényei valósággal elkülönülnek a telep anyagától. A 7. gödör közvetlen szomszédságában még öt gödör volt. Ezek közül három külön állott, három pedig egymással össze-

⁹ U. o. Pl. 6: 7.

¹⁰ A gödör anyaga 688–716. sz. alatt van leltározva.

¹¹ U. o. Pl. 6: 7.

¹² U. o. Pl. 4: 5.

¹³ E gödör anyagának leltári számai: 865–883.

függésben volt. A különálló 7. gödör anyagát már láttuk. A 6. gödörben edénytöredéket nem találtunk, a 9. gödörben pedig csak római-kori cserepek voltak. Az egymással érintkező 8., 10., 11. gödrökben kora-bronzkori cserepeket találtunk. Maga az a tény, hogy a különálló 7. gödörben csak az ismertetett anyag fordult elő s kora-bronzkori anyag nem zavarta, megengedi, hogy az egészet zártleletnek tekintsük s datálásánál, mint felső határtól, még a korai bronzkortól is eltekintsünk. A 13. gödör különálló leletanyaga ugyanerre a megállapításra jogosít. Az edénytípusok egy részének azonos volta, vagy hasonlósága pedig az egyidejű datálást engedi meg.

Ezt a megállapítást erősen támogatja a Makó határában lévő Vörös-keresztnél feltárt zárt lelet.

A lelet (sír?) 1938 júniusában, hiteles ásatásból került elő, 50 cm mélységből. Együvé tartozóságában kételkedni nem lehet.

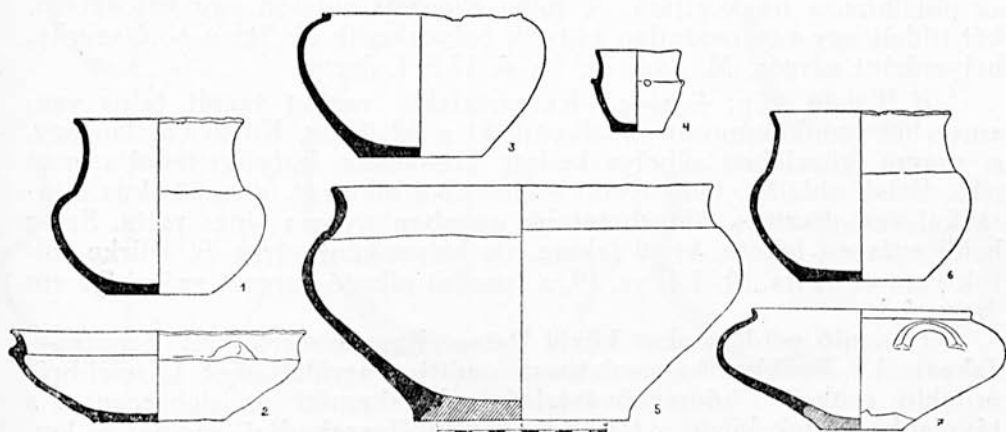

Abb. 2. kép.

Az edények elhelyezkedését az 5. kép mutatja. Alól egy nagyobb-méretű tál (a.) feküdt, amelyben egy öblösebb alsótestű, hengeres-nyakú edény (b.) helyezkedett el. A nagy edény mellett egy füles fazék (c.) és egy oldalra billent talpas tál (d.), valamint egy, a képen nem látszó behuzottnyakú tálacska (f.) volt.

a. Tálformájú edény. (6. kép: 6.) Feneke profilált. Alsórésze fordított csónkakúp-alakú. Öblösödése erősen ívelt, majd hirtelen beugró. Rövid nyaka és kissé kihajló pereme van. Díszítése nincs. Sem fül, sem bütyök nem tagolja. — Tálformájúnak azért mondtuk, mert típusát a bodzásparti telep badeni anyagában, egy kb. hasonló méretű tálban találtuk meg. Hasonló lelet került elő Ober St. Veit badeni anyagában is.¹⁴ A forma egyébként éppen úgy hiányzik korai bronzkori formáink közül, mint a késő neolitikumból. Színe vörös, fekete foltokkal. M. 29, ö. 45, sz. 32, f. 12 cm.

¹⁴ Menghin-Wanschura: Urgeschichte Wiens. Taf. 2: 6.

b. Fületlen edény. (6. kép: 2.) Profilált feneke és fordított csonkakúpos alsórésze van, amelyhez lekerekített élben érintkező laposabb csonkakúpos rész csatlakozik. A két csonkakúp érintkezésénél négy bütyök helyezkedik el, egymástól egyenlőtlen távolságra. Közülük egy kétosztású, a többi egyes. Nyaka hengeresnek látszik ugyan, de méretei szerint inkább csonkakúpos. Szájpereme egyenes. A nyak illeszkedésénél bemélyedő vonal tagolja. Színe vörös. M. 14.2, sz. 7.7, ö. 13.5, f. 6.3 cm. Legközelebbi analógiáját a sarvaši telepről ismerjük, bár annak arányai mások.¹⁵

c. Fazék. (6. kép: 3.) Profilált fenékkal. Csonkakúpos, de befelé ívelt oldalú alsórésszel. Ez enyhe íveléssel megy át a felfelé még enyhébben emelkedő öblösödésbe. Befelé ívelő nyaka, határozott vonal mellett emelkedik, amely erősen tagolja. Szájpereme kissé kihajló. Szalagfüle a perem alól indul s a tagoló vonalat áthidalva illeszkedik az oldalhoz, a nyak alá. A fülel ellentett oldalon egy kétosztású, két oldalt egy-egy osztatlan bütyök helyezkedik el. Színe sötétszürke, helyenként sárgás. M. 18.6, sz. 15, ö. 17.5, f. 8 cm.

d. Tál (6. kép: 4. a—c.) Keresztalakú, vastag tagolt talpa van, amelyből csonkakúposan emelkedik ki a felsőrész. Külső oldalán egy, a perem közelében elhelyezkedett hosszúkás bütyök tagolja csupán. Belső oldalán, bemélyedő vonalakból alkotott, geometrikus mintákkal van díszítve. Mészbetétnek azonban nyoma sincs rajta. Színe belől egészen fekete, kívül fekete, de helyenként sárga és szürke foltok vannak rajta. M. 7.4, sz. 19, a feneket alkotó kereszt szárai 7.7 cm hosszúak.

Hasonló példányokat közöl Patay Pusztaszerről¹⁶ és Szentés—Jaksorról.¹⁷ Ezekkel kapcsolatosan említi a területünket közelebbről érdeklő csókai.¹⁸ hódmezővásárhelyi, kecskeméti és debreceni s a távolabbi leletek közül a tököli,¹⁹ szentkirályszabadjai, regölyi és lengyeli²⁰ példányokat. De ismerjük ezeket a formákat Vučedolról²¹ egész példányokból és töredékekből is. — Eddig ismeretlen az irodalomban az a példány, amelyet a kiskunhalasi ref. gimnázium gyűjteményében őriznek, ismeretlen, de bizonyára a város környékén lévő lelőhelyről, valamint a szombathelyi múzeum Körmenről származó példánya. — Legújabb a nyiregyházi múzeum Tiszabercel—nagyréti példánya. E három utóbbi anyagának és kidolgozásának nagy eltérése nem az importálás mellett szól.

¹⁵ *Corpus Vascrum Antiquorum. Yougoslavie. Fasc. 2. Pl. 1: 3.*

¹⁶ Lásd a 3. jegyzetet.

¹⁷ Lásd a 4. jegyzetet.

¹⁸ Lásd a 2. jegyzetet.

¹⁹ A. É. 1896. 290 l. 3. ábra és Wosinszky: Az őskor mészbetétes díszű agyagművészete. LXXX. tábla.

²⁰ A. K. XVI. kt. XIII. t. 135a—b, és Wosinszky: i. m. XXXI. tábla és XXIX. tábla 2.

²¹ *Corpus Vascrum Antiquorum. Yougoslavie. Fasc. 1. Pl. 6: 2., 3., 6. és Pl. 8: 3a—b.*

e. Tál. (6. kép: 5.) Erősen behúzott nyakkal. Az a. alatt itt ismeretett nagy példányra emlékeztető forma. Profilált feneke, csonkakupos alsórésze van, amely gömbölyödő kiöblösödés után enyhén ívelve halad az erősen behúzott nyak felé. A szájerem alacsony, de kifelé hajló. Egyik oldalán, az öblösödésen, kidudorodás van, lefelé irányított szárakkal, féldhódszerűen. Színe fekete, szürkés foltokkal. M. 8.5, sz. 13.8, ö. 18.8, f. 7.3 cm. Analógiáját a Diószegi-tanya 7. gödrében találtuk.²²

Mint a kép is mutatja, a makói edények elhelyezkedése teljes joggal enged sírra következtetni, ámbár sem ép, sem égetett embercsontot, sem hamut nem találtak az edényekben, de még a környező földben sem. Ha sír volt, úgy csak szimbolikus sír lehetett, amelyen

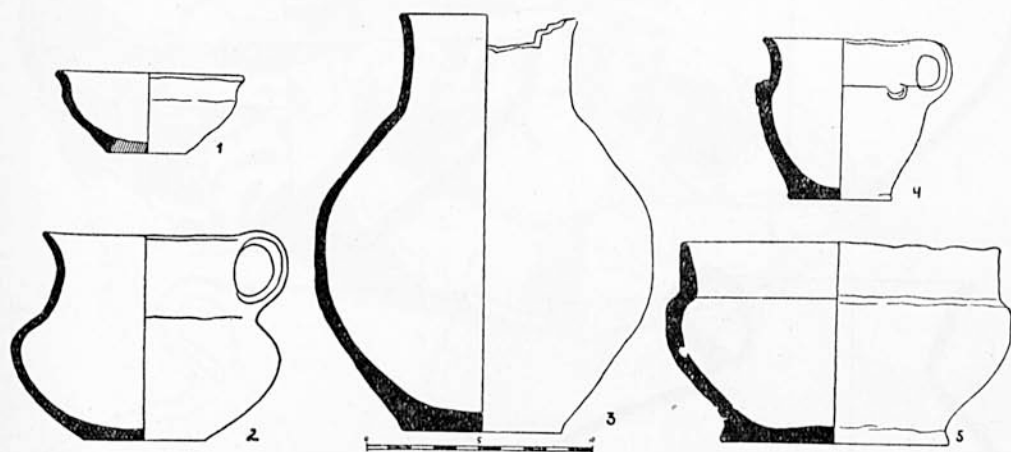

Abb. 3. kép.

a pusztai-tványházi temetőben is előfordult.²³ Hasonló jelenségeket ismerünk Ossarnból²⁴ és Breslauból is.²⁵ Az edények együttes előfordulása azonban tény még akkor is, ha nem sírral van dolgunk és ez, az egyidejűség mellett éppen annyit bizonyít, mintha sírban találtak volna.

Az edényeket tehát egykorúaknak kell tekinteni s minthogy a formák közt egyetlen olyan sincs, amely korai bronzkorunk bármelyik területéről származó anyagával összevethető volna, viszont a b. (6. kép: 2.) és d. (6. kép: 4. a—c.) formák, a felsorakoztatott analógiák alapján, a vučedol-zóki-kultúrába tartoznak, semmi okunk sincs arra, hogy a velük együtt előforduló többi edényt is azokkal egykorúaknak ne tartsuk. Bizonyít e mellett még az a nagy hasonlóság is,

²² Lásd az ott leírt d. edényt.

²³ Arch. Hung. IV. 18. l. 6. sír.

²⁴ Eiszeit. 1928. V. 67.

²⁵ Altshlesien Bd. 1. 1924. 72—74. l.

amely az a. (6. kép: 6.) edény és egy bodzásparti badeni edény közt kétségtelenül megállapítható s az a hasonlóság, amely az a. (6. kép: 6.) és e. (6. kép: 5.) edény közt, minden látszólagos ellentmondás ellenére is megállapítható. Analógia nélkül maradna a c. (6. kép: 3.) edény, de ennek határozott tagoltsága sem illeszthető be korabronz-

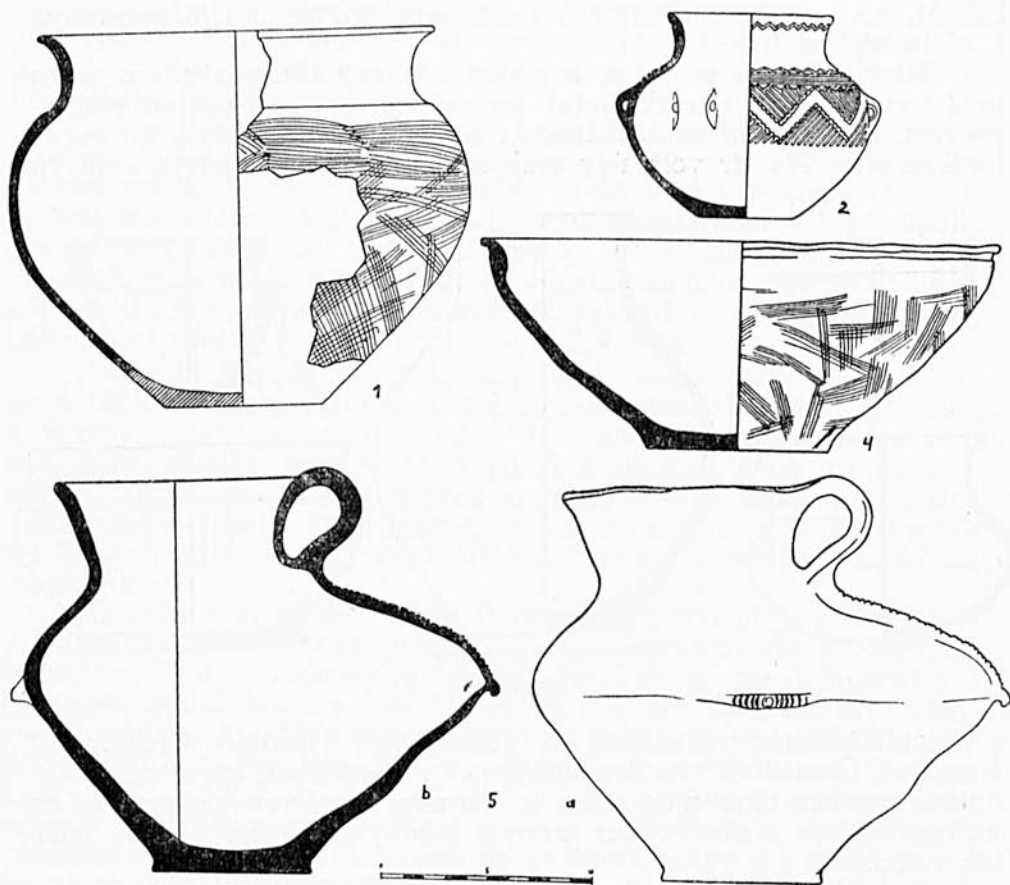

Abb. 4. kép.

kori formakészletünkbe. A tagoltságra viszont a vučedoli anyag²⁶ éppenúgy nyújt példát, mint az aeneolitikum²⁷ vagy a harangalakú edények kultúrája.²⁸ S így már ezért sincs okunk, hogy ezt az edényt a többi közt, véletlen jövevénynek tartsuk. Meg kell jegyeznünk, hogy hasonlóan tagolt töredékeket, büttyökkel, valamint behúzott

²⁶ Corpus Vasorum Antiquorum. Yougoslavie, Fasc. 1. Pl. 2: 4. és Pl. 6: 7—9.

²⁷ 24—25. Bericht. Taf. 16: 1. és 6.

²⁸ Patay: i. m. I. tábla 7.

szájú tál töredéket és rátett díszű darabot 1938. nyarán Dr. Bálint Alajos is talált a mezőkovácsházi középkori temetőben feltárt gödrökben. Figyelmet érdemel a Kotacparti Vata-tanya hasonló anyaga is.

A teljesség kedvéért megemlítjük azt a két edényt, illetőleg töredéket, amelyek a makói régészeti társulat gyűjteményében vannak. Lelelőhelyük Bökény. Az egyik a Diószegi-föld 7. gödrében talált f. és g. edényeknek (2. kép: 1., 6. és 3. kép: 2.) hasonlója; a másik olyan edény lehetett, mint a Diószegi-föld 7. gödrének d. csészéje (2. kép: 7.),

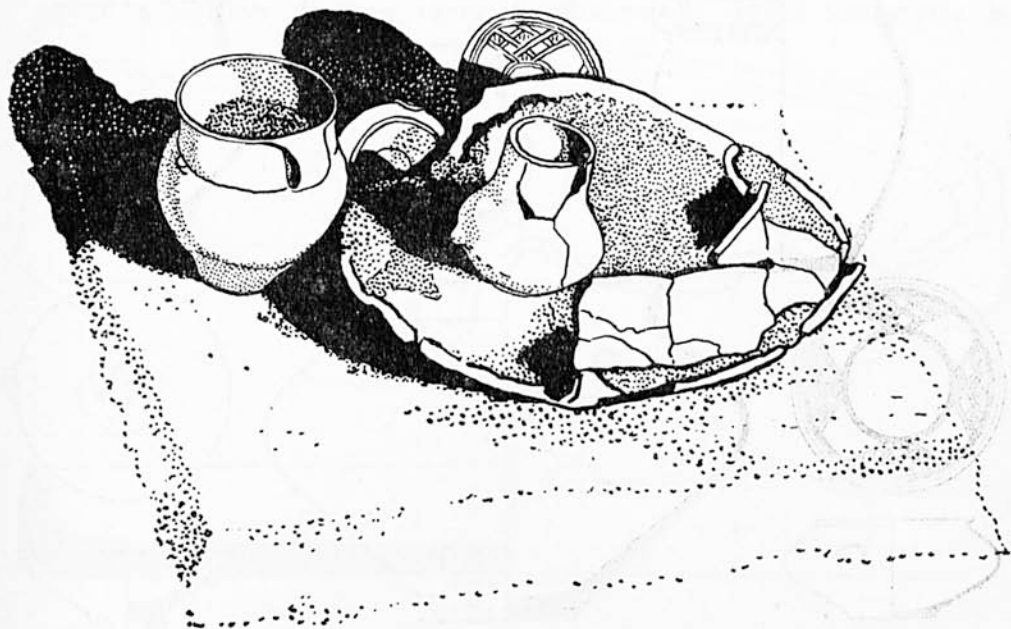

Abb. 5. kép.

illetőleg a makói lelet c. tálja (6. kép: 5.). Úgy a megmaradt rész formája, mint a rajta levő félholdszerű dísz töredéke ezt mutatja.

A makói lelet datálása ezek alapján kétségtelen. Támogatja ezt az az ugyanitt, magában előkerült egyfülű fazék is (6. kép: 1.), amely a Vučedolról közölt durva kerámiával²⁹ is rokonságot mutat, még akkor is, ha a fülképzése nem egyezik. Az edénynek széles szája, kissé kihajló pereme, enyhe öblösödése és csonkakúpos alsórésze van. Füle a szájperemből indul s a kissé befelé ívelő nyak alatt illeszkedik. A fültől indul az a körbefutó domború díszítés, amelynek erős bevágással képzett tagolása, a badeni kultúra hasonló díszítéseire emlékeztet. Bronzkori edényeink hasonló díszítéseinek tagoltsága sohasem ilyen határozott. Színe szürke. M. 23,5, sz. 18,5, ö. 22,5, f. 12 cm.

²⁹ Pl. 1: 1., 3., 6., 7., 9., de más fülképzéssel.

A Vörös-kereszt melletti telepen, amelyet a bronzkorban és később a római korban újabb település háborgatott, 34 gödör közül 7-ben (5., 17., 20., 21., 23., 26., 31.) találtak őskori töredékeket. Ezek közt badeni és zóki cserép is volt. Különösen figyelmet érdemel a 17. gödörben talált, peremes kemence töredék (7. kép), már csak azért is, mert a vissi badeni edényekkel együtt is találtak hasonló töredékeket.

A makói lelet rávilágít a hódmezővásárhelyi két gödör anyagának eredetére is. A makói edényeket az e. (6. kép: 5.) edény tökéletes

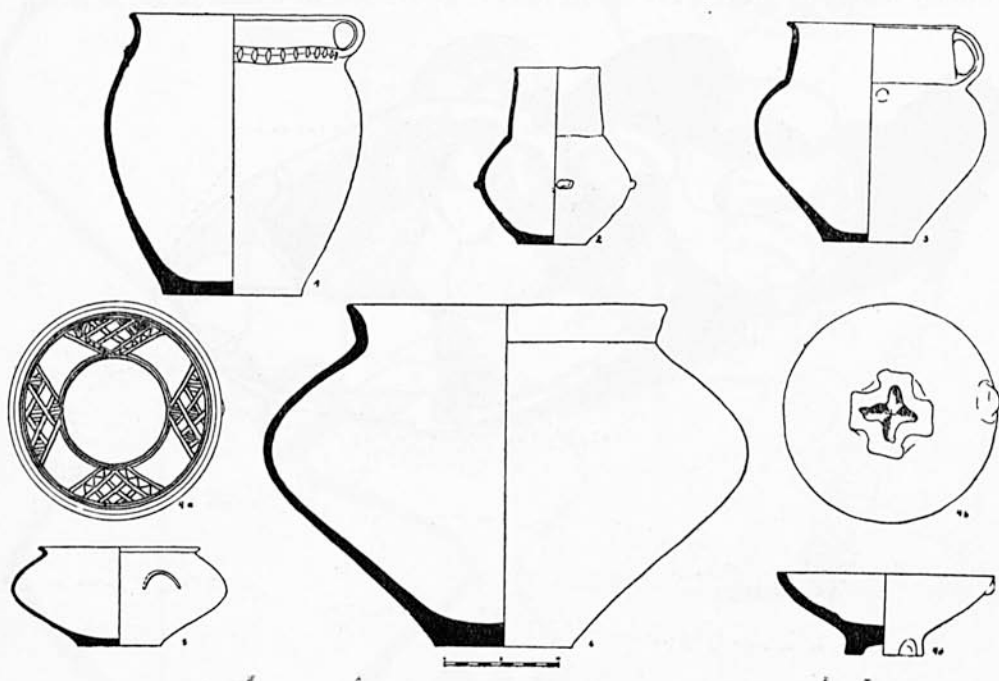

Abb. 6. kép.

analógiája a Diószegi 7. gödör d. edényéhez (2. kép: 7.) kapcsolja, nemcsak az alak, de még a díszítés alapján is. Tökéletesebb analógiát még elképzelni is nehéz volna. Az ezzel az edénnyel együtt előkerült tagolt formák (2. kép: 1. és 6.) is mutatják a kapcsolatot. De mutatja az a letört felsőrésű edény (2. kép: 3.) is, amelynek nyakirész illeszkedése, bemélyedő vonalával a makói b. edényt (6. kép: 2.) juttatja eszünkbe még akkor is, ha az öblösödésen lévő bütykök hiányoznak is róla. Az ebben a gödörben előkerült tál (2. kép: 2.) viszont az Égető-tanya 13. gödrének táljához (3. kép: 1.) vezet. Ezzel együtt is éppenúgy megtaláltuk a tagolt edényt, (3. kép: 5.) mint a bütyökkel díszített, de tagoltnyakú, kisebbméretű füles edényt (3. kép: 4.), amely — ha kivitele durva és méretei eltérőek is — a makói c. (6. kép: 3.) edény rokonának tekinthető.

Ezek a kapcsolatok világosan mutatják e három zártlelet összefüggését. Külön kell tehát választanunk ezt a csoportot, még akkor is, ha mai ismereteink mellett nem mondhatjuk ki határozottan, hogy valamennyi a zóki csoportba tartozik. Más csoportba beosztani nem lehet, a téves hallstatti datálás pedig egyenesen lehetetlen. Határozott véleményt majd akkor tudunk adni, ha a zóki edényeknek és jólmegfigyelt töredékeknek akkora tömege fog, valamelyik hitelesen feltárt telepről, rendelkezésünkre állani, mint a badeni anyagból, a hódmezővásárhelyi Bodzáspartról s az összegyűjtött anyag, a legtöbb esetben máig is elhanyagolt durva kerámiára is

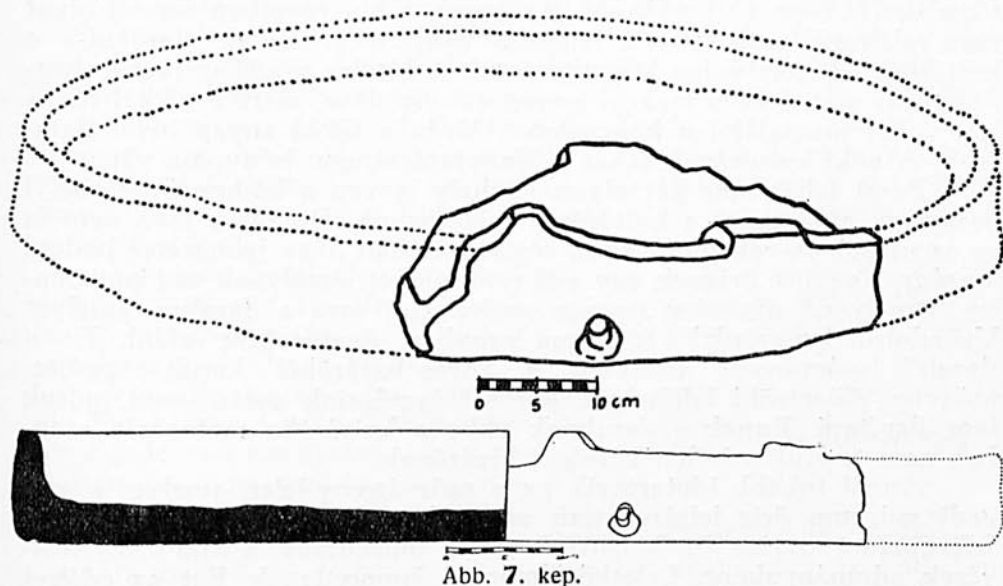

Abb. 7. kep.

tekintettel lesz. Akkor beszélhetünk majd részletesebben arról, hogy merőben véletlen-e, hogy a nagyon jellegzetes zóki tálak, a Kőrös-kultúra táljaira hasonlítanak, fenékképzésük pedig megdöbbenően egyezik azokéval. A hasonlatot azonban tagadni nem lehet már így sem.³⁰ Ezekre a kérdésekre azonban a magyar föld magában aligha adhat felvilágosítást.

Az itt felsorolt zártleleteken kívül még néhány szórványos darabra akarunk rámutatni, amelyeknek zóki eredete nem lehet kétséges.

³⁰ Itt csak rámutatunk arra, hogy a Corpus Vasorum Yougoslavie. Fasc. 1. Pl. 4:3. edénye bármelyik Kőrös-kultúrába tartozó telepünk anyagába beillenék. A Pl. 6:1 formája, felsőrészében ugyancsak hasonlít a Kőrös-kultúra gömbölyű táljaihoz, a Pl. 6:1-3. tálak alsórésze pedig részben az edények, részben a mécsesek lábaira hasonlít. Legyen elég itt csak a következő Kőrös-kultúrából származó edényekre hivatkozni: Dolgozatok, VIII. kt. V. tábla 1., 4., 13., XVII. tábla 1., 12., XXX. tábla 6., XXXI. tábla 14., XXXIV. tábla 4., 6., XXXIX. tábla legalsó kép 2., XLI. tábla 11., továbbá XI. kt. XIII. tábla 9., 10., 12., 31. — Ezek természetesen nem döntenek el a kérdést.

1939. augusztusában a Hódmezővásárhely határában lévő Nagytatársánc, a sánc belsejében, Török Bálint-földjén ásattunk. A tanya belterületén, három helyen is volt feltárásunk.

Az egyik helyen késő-bronzkori cserepekkel együtt, kora-réz-kori cserepek is kerültek elő. Ez a jelenség megismétlődött a tanya háttamögött feltárt területen is, azzal a különbséggel, hogy itt nemcsak késő-bronzkori, hanem hallstatti töredékek is voltak. A harmadik helyen csupán késő-réz-kori cserepeket találtunk.

A második helyen, az egyik árokban kisméretű, lapos rézbalt, a közvetlen közelben lévő másik árokból pedig egy mészbetétes zóki töredék (1. kép: 4.) került elő. Az anyag többi részében semmi olyat nem találtunk, amiből — a fennebb ismertetett anyag alapján — e kultúrára lehetett volna következtetni. A hiteles megállapításnál megnyugtató volt a kora-réz-kori anyag előfordulása, mert e nélkül bajos lett volna megtalálni a kapcsolatot, lévén a többi anyag jóval fiatalabb. A zóki kultúrának tehát a Nagytatársánc is nyoma van.

Ezzel tehát már két olyan lelőhely is van a hódmezővásárhelyi határban, ahol ezzel a kultúrával találkozunk. De talán még nem is ez az utolsó. A ref. gimnázium régiségtárában négy jellegzetes badeni cseréppel együtt őriznek egy edénytöredéket, amelynek zeg-zugvonalas bemélyedő díszítése nagyon emlékeztet arra a darabra, amelyet Vučedolról ismerünk.³¹ A forma azonban óvatosságot ajánl. Ez a darab³² szórványos leletként a város határából került a gyűjteménybe. Közelebbi lelőhelyét gorzsai ásataink során nem tudtuk megállapítani. Ennek a darabnak ebbe a kultúrába tartozását azonban nem tartjuk minden kétséget kizárónak.

Annál inkább idetartozik az a szórványos lelet, amelyet a szegedi múzeum őriz leltározatlan anyagában. Ez a lelet Móra Ferenc feljegyzései szerint Öttömösről került a múzeumba, a Rohonczy testvérek adományaként. Leletkörülményei ismeretlenek. Ezt az edényt (4. kép: 2.) nemcsak jellegzetes díszítése, de formája³³ és a badeni kultúrára is emlékeztető fülei kétségtelenül ebbe a csoportba sorozzák.

Ugyancsak a szegedi múzeumban van az, az állítólag Sövényházáról származó, nagyobb méretű, sajátos formájú edény, (4. kép: 5. a., b.), amelynek bütykein és a hátán végighúzódnó kiemelkedésen lévő apró, párhuzamos bevágások s maga az edényalak is, erre a korai csoportra utal. — Kicsinyített hasonmását a pécsi múzeum zóki anyagából ismerjük.³⁴ Ez a forma — nem mondjuk, hogy tovább élt, de — megvan a pannóniai mészbetétes csoportban is, mint azt a komáromi múzeum egyik kecskédi edénye³⁵ igazolja. Ez is bizonyítja a zóki kultúrának nagy befolyását hazai bronzkorunk formakészletének kialakulására.

Dr. Banner János.

³¹ Fasc. I. Pl. 32: 4., 7., 8., 21., 23., 24.

³² Wosinszky i. m. VI. tábla 2.

³³ Lásd: Corpus Vasorum Yougoslavie. Fasc. 2. Pl. 1: 3. Sarvašról.

³⁴ 24—25. Bericht. Tafel 20. 6.

³⁵ Leltár: III. B. 1. szám.